

Цивілізаційна чи ціннісна розколоти́сть України?

Микола Михальченко,
доктор філософських наук,
член-кореспондент НАН України,
керівник центру комплексних досліджень політичної науки
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Кураса НАН України
Юрій Шайгородський,
кандидат психологічних наук,
президент Українського центру політичного менеджменту

Протягом усіх років незалежності України точаться розмови, дискусії, організуються конференції та симпозиуми, темою яких є нібито цивілізаційна розколоти́сть України. Спробуємо довести іншу тезу: цивілізаційної розколоти́сті України у повному сенсі немає, є ціннісна розколоти́сть України, яка інколи маскується під цивілізаційну або є її сурогатом.

Історичний аспект становлення української регіональної цивілізації

Поняття „цивілізація” (від латинського *civilis* - громадянський, державний) увійшло в суспільну науку в середині XVIII століття майже як синонім культури. Використовувалося це поняття також і для характеристики рівня, ступеня суспільного розвитку. Ним активно користувалися французькі просвітителі, називаючи цивілізованим суспільство, яке базується на засадах розуму, гуманізму, справедливості. Вважається, що першим у науковий обіг поняття „цивілізація” увів В. Мірабо, а потім його розгорнули А. Фергюсон, Л. Морган і Ф. Енгельс, наділивши його функцією визначення вищої, після дикості і варварства, епохи людського співіснування. Ф. Енгельс робив спроби обґрунтувати можливість існування „комуністичної цивілізації” як справжньої (вищої) форми існування людської цивілізації.

В сучасній філософії, соціологічній, політологічній літературі поняття „цивілізація” використовується в різних смислах і змістах: „антична цивілізація”, „християнська цивілізація”, „цивілізація майя”, „японська цивілізація”, „західна цивілізація”, „буржуазна цивілізація”, „світова

цивілізація”, „глобальна цивілізація” тощо.

Найбільш детально поняття „цивілізація” розроблено у філософсько-соціологічній інтерпретації. В політологічному значенні, коли в основу визначення критерію цивілізації покладається держава, політична нація, тип політичної системи, це поняття використовується значно менше.

Відома точка зору О. Шпенглера, який пов’язував з поняттям цивілізації характеристики ступеня розвитку культури. На його думку, цивілізація не що інше, як „культура, що застигла, завершила процес свого формотворення”. У кожній культурі, зазначав філософ, „є своя **власна**” цивілізація. Вперше ці два слова, якими досі позначали примарні відмінності етичного порядку, інтерпретується тут в періодичному сенсі - як вираз строгої і необхідної **органічної послідовності**. Цивілізація - невідворотна доля культури. Тут досягнуто того піку, з висоти якого можна розв’язувати останні і найважчі питання історичної морфології. Цивілізації суть **найбільш крайні і найбільш штучні стани**, на які здатен вищий тип людей. Вони - завершення; вони йдуть за становленням як те, що постало за життям як смерть, за розвитком як застиглість, за селом і душевним дитинством, втіленими в доріку і готику, як розумова старість і кам’яне, закам’яніле місто. Вони - **кінець**, без права оскарження, але ж вони через внутрішню необхідність завжди виявлялися реальністю [1, с. 163 — 164].

Досягнення культурою стадії цивілізації, вважав О. Шпенглер, означає, що подальший її „розвиток” розгортається як деградація, розклад, самознищення. На думку вченого, в перші десятиліття ХХ століття європейська культура наблизилася саме до цього етапу розвитку. Перетворюючись на цивілізацію, вона завершує свій цикл. У найближче десятиліття людство стане свідком „присмерку Європи” - процесу розкладу європейської культури, масовізації, технізації життя, руйнації моральних пріоритетів. Безумовно, це однобічне трактування цивілізації та західної культури зокрема, як довела практика.

Англійський історик і соціолог А. Тойнбі поняттям „цивілізація” позначав „локальний соціум” як унікальне (особливе, неповторне) соціально-культурне утворення, яке в своєму розвитку і падінні проходить стадії народження, зростання, катастрофи, розкладу і загибелі. Філософ обґрунтував концепцію колообігу локальних цивілізацій. На його думку, рушійною силою цього колообігу є творча меншість, носій життєвого пориву. Світ, за А. Тойнбі, налічує 21 локальну цивілізацію. Пізніше дослідник зводить їх кількість до 13, розглядає цикл їх розвитку і падіння в історії та обґрунтовує (на відміну від О. Шпенглера) можливість перспективного розвитку західної цивілізації за умови посилення в ній релігійно-духовних та моральних чинників.

Інший філософ, Дж. Неф, вважає, що поняття цивілізації охоплює лише матеріальні й технічні цінності та блага. Щодо духовних цінностей, то їх

віддзеркалює поняття культури. Його позицію поділяють Й. Хейзінга, Ж. Лалу, Ж. Марітен та інші західні теоретики. Обґрунтовуючи свій підхід, вони посилаються, як правило, на Г. Гегеля, вважаючи, що сфера гегелівського об'єктивного духу є не що інше, як цивілізація.

Як бачимо, в інтерпретації поняття цивілізації спостерігаються два основні підходи: позначення певного рівня розвитку суспільства і характеристика його матеріально-технічних досягнень у зіставленні з духовними надбаннями. Обидва підходи часто переплітаються і доповнюють одне одного, хоч і характеризують суспільно-історичний розвиток якісно по-різному.

Суперечливість критеріїв класифікації цивілізацій дає підстави виокремити ще один аспект змісту цивілізацій, пов'язаний з етносами, імперіями, державами. Наприклад, коли говорять про „римську цивілізацію”, то тут на першому місці стоїть Рим як держава, населена різними етносами, де частина автохтонних римлян дуже незначна. Римське громадянство (спочатку надане різним племенам італіків) визначало, хто належить до римської цивілізації, а хто - до варварів. Коли йдеться про слов'янську цивілізацію, то маються на увазі спільні етнічні корені різних народів. Коли кажуть про цивілізацію ацтеків, то тут критерієм цивілізації виступає етнос, який створив державу, культуру, політичний лад. У цій державі інші етноси були лише соціальним гумусом. Китай, Японія, Стародавній Єгипет - це цивілізації-держави.

Отже, можна створити багато класифікацій типів цивілізації в межах світової цивілізації - відповідно до різних критеріїв. І немає ні методологічних, ні теоретичних, ні світоглядних перешкод для цього. Наприклад, ніби опозиційна типологізація - „буржуазна цивілізація - комуністична цивілізація” загалом побудована на різних критеріях: у першому випадку на класовому критерії, у другому - на ідеологічному.

Тому, визначаючи домінуючий критерій типологізації цивілізацій - культуру, ми не відкидаємо й інших - етнічних, політичних, географічних, економічних, ідеологічних, релігійних, расових тощо.

У світі існують різні типи цивілізацій: глобальні, регіональні, осередкові (рос. - очаговые). В основі цивілізації можуть бути соціально-економічні уклади, релігії, раси, системи цінностей, ідеології. Цивілізація може збігатися з національними кордонами і виходити за них, навіть охоплювати цілу Землю - світова цивілізація. Сьогодні, коли світ став єдиною глобальною цивілізацією, будь-який народ, будь-яка країна є її складовою. Коли якийсь народ визначають як нецивілізований, то припускаються методологічної помилки. Може йтися лише про відмінність між загально визначеними ознаками цивілізованості й окремим проявом існування частини людської цивілізації, який цілком не підпадає під ці загально визначені ознаки. Ціле і окреме - це різні кількісні та якісні характеристики людства, окремих регіонів, країн і націй. Якщо у XXI столітті існують

тоталітаризм, агресивні війни, геноцид і етноцид, громадянські війни на знищення однієї зі сторін, то винна в цьому вся світова цивілізація і ООН як організація, що була створена для підтримання миру в усьому світі.

Українська цивілізація зароджувалася як етнічна, вона вбирала в себе частину населення Київської Русі (так званої внутрішньої Київської Русі, про що будемо говорити далі), частину народів, які жили на її території після хвиль переселення, а також людей, які приходили на землі України і вважали себе її населенням. Українська етнічна цивілізація є результатом співжиття різних етносів, включення представників інших народів в український етнос. У формі етнічної цивілізації вона існувала в періоди, коли не мала державності. Навіть у ті епохи частина українського етносу існувала в інших державах - в Австро-Угорщині, Польщі, США, Канаді, Аргентині, Австралії.

Українська політична цивілізація існувала лише в періоди повноцінної державності України. Деякий період (1919 - 1991 рр.) вона існувала як сурогат політичної нації. В такій якості вона входила до ООН у 1944 - 1991 роках, коли начебто була „союзною республікою” в складі СРСР, а насправді - провінцією більшовицької імперії, замаскованої під красиву назву: Союз Радянських Соціалістичних Республік. Відновилася українська політична цивілізація як повноцінна 1991 року, коли було проголошено незалежну державу Україна.

Виникає проблема оцінки взаємозв'язку української етнічної і політичної цивілізації - нації. Етнічна українська цивілізація продовжує існування і після здобуття Україною незалежності. Сьогодні українська діаспора (українці, які проживають за кордоном і є громадянами інших держав) є частиною української етнічної цивілізації (якщо вони бажають з нею ідентифікуватися). Ця історична реальність має ширші межі, ніж українська політична цивілізація, обмежена громадянами України, де б вони не проживали. Отже, вона визначається громадянством. Взаємоперехід з однієї цивілізації до іншої здійснюється постійно за наявності спільної етнополітичної основи в період існування державності України. Але це правовий перехід у громадянство України або вихід з нього.

Якщо історичний час, коли існувала й існує українська політична цивілізація-держава, встановити просто, то щодо генези української етнічної цивілізації є різні погляди. Це впливає з претензій трьох країн - України, Росії і Білорусі на історію Русі як на історію своєї країни і навіть держави. Особливо агресивно поводяться у цьому плані історики, ідеологи і політики Росії, які дуже часто претендують на одноосібне привласнення історії Київської Русі як передісторії Російської імперії і сучасної Росії. Якщо провести історичні паралелі, це те ж саме, якби США як колишня колонія Великої Британії претендували на історію останньої. Але американці - розумні люди і ведуть відлік своєї історії з часу проголошення

своєї незалежності.

А тепер звернемося до реальної історії слов'янських народів, які проживали на території Внутрішньої і Зовнішньої Русі, тобто автохтонних народів України і Московщини, залишаючи Білорусь поки що збоку.

Ми виходимо з концепції існування Внутрішньої і Зовнішньої Київської Русі. В IX – X століттях Київська Русь формувалася і розвивалася на землях, які нині є територією України. Новгород і Псков тоді або потрапляли у васальну залежність від Києва і входили до Київської Русі, або ставали майже (а інколи й цілком) незалежними від Києва. Така ж ситуація була ще з деякими землями (князівствами)*.

Землі, які об'єднав Київ до 988 року, коли було прийнято християнство, є землями Внутрішньої Київської Русі. В „Історії Русів” пишеться: „Провінційними поділами тої землі були князівства: Галицьке, Переяславське, Чернігівське, Сіверське, Древлянське і чільне, або Велике, Князівство Київське, котрому вся решта підлягала” [2, с. 38 – 39].

Можна погоджуватися чи ні з поглядами Г. Кониського, але приблизно таку позицію має і М. Грушевський, який в „Історії України-Руси” (Т. II, с. 1 – 3) вважає часи Володимира Святого кульмінаційною точкою процесу розбудови Київської Русі, завершенням його механічної еволюції. Пізніше почався процес екстенсивного розростання Київської Русі, тобто створення Зовнішньої Київської Русі – фактично напівколоній або васальних слов'янських князівств, де слов'яни змішувалися з титульним населенням і асимілювали його. За нащадків Володимира Першого (Святого) Зовнішня Київська Русь швидко зростає, але зв'язки між Внутрішньою і Зовнішньою частинами Київської держави послаблюються. Такий же шлях проходили Стародавня Греція і Рим. Можна констатувати, що вже після смерті Ярослава Мудрого почався процес відходу Зовнішньої частини Київської Русі від Києва. І початок цьому процесу поклав сам Ярослав Мудрий, який, об'єднавши Київську Русь, розділив її на частини між своїми нащадками.

Як вказує М. Грушевський, „по смерті Ярослава землі Київської держави (порахувавши сюди і Полоцьк) зісталися поділені на сім паїв. Три більші і майже рівнорядні з собою, тільки не компактні володіння – трьох старших Ярославичів: Київ з Туровом і Новгород із Псковом – Ізяслава;

* Винятком є Стародубщина, що входила в Київське, Чернігівське князівства (м. Стародуб відоме з XI століття, тепер район Брянської області, Росія), а також в Україну з XIII до початку XX століття. В реєстрове козацтво входили два козацькі полки – Перший Стародубський і Другий Стародубський. Відмова цих полків підтримати І. Мазепу на союз з Карлом XII стала важливим фактором поразки шведів під Полтавою. Полковник одного з полків, І. Скоропадський, 1708 року був обраний гетьманом Лівобережної України. За територіальним розподілом 1922 – 1939 років Стародубщина, яка була повітом Чернігівської губернії, перейшла до Росії.

Чернігів з Муромом і Тмутаракань – Святослава; Переяслав і Ростов з Білоозером – Всеволода^{*}. Чотири менші: двох молодших Ярославичів – Волинь і Смоленськ; Ростислава – Галичина^{**} і Всеславів – Полоцьк. З того п'ять володарів були рідні брати, інші два – їх близькі свояки” [3, с. 47]. Окрім того, в деяких місцевостях володарювали князі з династії Володимира Першого.

Отже, Ярослав сам заклад механізм розпаду Київської Русі, хоча й заповідав сином: старший син Ізяслав має заступити місце батька в політичній системі Руської держави; інші Ярославичі повинні слухатися його як батька, а він зі свого боку має пильнувати справедливості у стосунках князів. Але добрі наміри дають інколи інші результати. Дуже швидко почалися міжусобні війни між Ярославичами, а також між окремими представниками династії Ярославичів і нащадками Володимира.

Цей приклад – велика наука провідникам ідеї федералізації сучасної України, якщо вони здатні чомусь навчитися і не є прихованими ворогами України. Добрі наміри про розвиток самоврядування шляхом федералізації регіонів України, без врахування конкретно-історичних умов, можуть мати негативний результат – розрив на частини унітарної України. І жодні посилання на досвід Швейцарської конфедерації (!) недоречні. Надмірна регіоналізація в багатьох країнах веде якщо не до розколу (досвід Азії, Африки), то до сепаратизму (Іспанія, Велика Британія, Франція, Данія, Молдова тощо).

Україна як суб'єкт історії в цивілізаційному аспекті може бути розглянута в багатьох вимірах. Але найбільш актуальним є аналіз у двох площинах: по-перше, в плані критики теорій цивілізації, автори яких не враховують український фактор в історії і тим самим або не бачать реальної історії українського народу; по-друге, в плані ролі української локальної цивілізації у взаємодії європейської (переважно західноєвропейської) цивілізації і євразійської цивілізації (центром якої є сучасна Росія). Без визначення цих двох площин будь-яка характеристика української реальності буде неповна й аналіз прагнень України стати частиною всесвітньої цивілізації – незрозумілим.

Визнаною дефініцією цивілізації є, як ми зазначали, наступний за варварством ступінь культури, яка поступово розвивалась у напрямі гуманізації. При цьому цивілізоване суспільство протиставлялось суспільствам, які не досягли культурного рівня, що вважався нормативним у ті далекі часи. Фактично той же норматив зберігся і нині, але поняття

^{*} Це зародок Ростово-Суздальського і Володимиро-Суздальського князівств, які стали первісним осередком формування майбутньої Росії.

^{**} Закарпаття в той час Київська Русь поступово почала втрачати.

Цивілізаційна чи ціннісна розколотисть України?

Микола Михальченко, Юрій Шайгородський

цивілізація почало трактуватися ширше: крім культури воно охопило економіку і політику. Цивілізованим суспільством нині вважається те, що досягло рівнів економічного і культурного розвитку, соціального порядку і політичної стабільності, які в сучасну епоху стали нормативними. Значна частина нормативів цивілізації закріплена в міжнародних документах – статутах ООН, ЮНЕСКО, документах ОБСЄ, міжнародних угодах тощо.

В сучасній науці точаться гострі дискусії з проблем становлення і згасання різних цивілізацій. Аналіз широкого історичного, філософського, соціологічного і політологічного матеріалу дозволяє говорити, що людство пододало довгий шлях від прадавніх локальних (інколи від мікролокальних) до регіональних (в політичному і географічному змісті), а потім і до глобальних цивілізацій. Єгипетська, вавилонська, іудейська, грецька, римська, слов'янська, германська, інкська та інші – це вже регіональні цивілізації, що розвинулися на базі становлення великих і малих держав, етносів. Релігійні цивілізації (християнська, буддійська, ісламська), географічні (європейська, китайська, індійська, японська тощо) цивілізації – це вже епоха широкого протистояння і діалогу цивілізацій передглобалістського характеру. Суто глобальна цивілізація – це всесвітня людська цивілізація, що охоплює як центральний елемент дві регіональні цивілізації – європейську і північноамериканську (остання розвинулась у відносно самостійну цивілізацію). Але тут варто враховувати, що сучасну всесвітню цивілізацію складають й інші регіональні цивілізації – китайська, японська, індійська, євразійська (з центром у Росії), а також інші регіональні та локальні цивілізації, в тому числі й українська*.

Справа не тільки в тому, якою мірою українська національна культура і українська локальна цивілізація вмонтовуються в глобальну наднаціональну цивілізацію, а в тому внеску, який вони можуть зробити у розв'язання загальних для людства проблем. Одна річ український борщ у відомих ресторанах, гопак, вишиванка, Чорнобиль. Інша річ – внесок України в європейську безпеку, в світову науку, просування українських товарів на світовий ринок. Україна досягнула попередніх умов (незалежність, подолання світоглядної кризи після розпаду СРСР), але після цього українська локальна цивілізація має поставити перед собою питання: що далі? Перед нею свобода вибору подальших шляхів розвитку. Щодо впливу, який вона здійснює сьогодні на всесвітню цивілізацію, на Захід і Схід, – це окрема тема дослідження, де ще слабо усвідомлені теперішні і майбутні проблеми.

Для початку аналізу досить буде зафіксувати один беззаперечний факт: **існує українська реальність та інший світ**, який відрізняється від нашого; він багатобарвний, різноманітний – з ним ми змушені

* Будь-яка цивілізація, що за параметрами дорівнює українській, може вважатися і локальною, і регіональною.

контактувати, взаємодіяти. Українська реальність - це українська традиція, культура, цивілізація. Інший світ - це інші традиції, культури, цивілізації.

Існує і всесвітня цивілізація, яка створювалася як цілісність тисячоліттями. До неї входить і Україна. Ця цивілізація не сприймає внутрішньої самоізоляції регіональних і локальних цивілізацій, внутрішньої глибини їх мовчання, змушує вступати в діалог мовою ідеології, політики, економіки, культури. Отже, **на початку XXI століття склалася нова конфігурація цивілізацій**, яка не вкладається у формулу „західна - незахідні цивілізації” і що єдиний шлях розвитку людства - перехід на західні моделі розвитку, залучення західних цінностей. Глобалізація всесвітньої цивілізації супроводжується регіоналізацією цивілізацій, створенням нових субрегіональних цивілізацій, які класифікуються за релігійним, економічним, політичним та іншими критеріями, сплеском активності локальних цивілізацій на державній та етнічній основах: держави-цивілізації, етноси-цивілізації*.

Сучасність української регіональної цивілізації: від ціннісно розколотої країни до консолідованої держави

Реалізація концепції нашої праці змушує нас констатувати кілька постулатів, які, на жаль, поки що частина населення не стільки України, скільки Росії (це не антиросійська, а об’єктивна теза) піддає сумніву.

По-перше, Україна – незалежна країна, і чим раніше з цим погодиться частина політиків Росії і громадська думка цієї країни, тим швидше буде налагоджено цивілізовану економічну і політичну взаємодію двох держав і цивілізований діалог двох народів у різних сферах – науки, освіти, культури, права тощо. Незалежність України базується як на волі українського народу, так і на визнанні цього незаперечного факту світовою спільнотою. Тому будь-які претензії, що це територія іншої держави чи територія її „життєвих інтересів” – абсурдні.

По-друге, слід погодитися з реальним фактом, що Росія є правонаступницею СРСР, а Україна – постстародавньоруських князівств, які існували на її території, козацької України, УНР і Радянської України (як протосучасної країни). Безумовно, варто ґрунтовніше доводити правонаступництво сучасної України щодо Радянської України. Але в цій праці нам досить вказати, що ми отримали в спадок від Радянської України територію, майно, людський потенціал, управлінські структури тощо. І нічого більше від Росії вимагати не варто, це марна справа. „Маємо те, що маємо” (Л. Кравчук).

* Такі локальні цивілізації, як Ізраїль, КНДР, Ірак, Ліван та деякі інші десятиріччями є більшовими точками світової цивілізації.

По-третє, незавершений процес державного будівництва зовсім не свідчить, що Україна нестабільна або занепадаюча держава, котра не здійснилася. Країна не без труднощів, але реалізує масштабний історичний проект створення держави-нації. Громадяни, незалежно від етнічної приналежності, мови, релігії, усе більше ототожнюють, самоідентифікують себе з Україною. Усі соціологічні дослідження, якщо вони не фальсифіковані, свідчать про це. Наприклад, Всеукраїнська соціологічна служба фіксує цю тенденцію навіть під час загострення політичної ситуації.

Водночас соціологічні дослідження, контент-аналіз ЗМІ, дискусії на усіх рівнях влади, в інститутах громадянського суспільства, на побутовому рівні тощо свідчать: існує значна ціннісна розколотість України, яка ще досить гостро позначається на ідеологічному, політичному, науково-освітньому процесах. Мовна розколотість є лише одним з проявів глибокої ціннісної розколотості України.

При цьому варто підкреслити, що на першому етапі незалежності України потужним індикатором ціннісної розколотості було ідеологічне протистояння комуністів і антикомуністів. Сьогодні ж це – мовно-культурне протистояння двох частин суспільства, де етнічний фактор відіграє не провідну роль. Проблема полягає не в тому, що росіяни не хочуть вчити українську мову і поважати українську культуру, а в тому, що значна частина українського етносу не поважає своєї культури і не бажає розмовляти українською мовою. Якраз значна частина росіян, євреїв, білорусів, румунів та представників інших національних меншин швидко оволодівають державною мовою, аби не втратити позицій в політиці, економіці, науці, освіті. А російськомовні українці не бажають вчити української мови, хоча частина з них вивчає іноземні мови, щоби працювати за кордоном, в спільних підприємствах тощо.

Ціннісна розколотість проявляється в зовнішньополітичних орієнтаціях еліт і особистостей (куди йти, з ким дружити і проти кого дружити), в духовно-культурній сфері, в повсякденному житті, в дотриманні норм демократії, моралі тощо. Така розколотість впливає з історії України, оскільки різні її частини були під впливом інших держав, які проводили різну економічну, мовно-культурну, демографічну, церковну політику щодо автохтонного населення. Впливає така розколотість з економічного, політичного і культурного стану різних соціальних і етнічних груп, а також є одним з результатів зовнішніх впливів на державу та її громадян.

Висунемо кілька тез, які значною мірою суперечать міфам про сучасну Україну, стереотипам громадської думки. Ці тези повинні заперечити висновки частини українських і зарубіжних політиків, політологів і обивателів щодо нестабільної, несuverенної України, розколотої по Дніпру, і ця розколотість її доконає.

По-перше, ми зафіксували, що ціннісна розколотість існує. Вона може в окремих випадках виступати як цивілізаційна, коли йдеться про вибір європейських і євразійських цінностей. Але це зовсім не „підступи” росіян, які є громадянами України. За великим рахунком, в сучасній Україні немає проросійських еліт, а проросійські політики є мізерними як за кількістю, так і за якістю. В Україні немає прозахідних еліт, а є або романтики, або демагоги, які вважають, що Захід мріє якнайшвидше інтегрувати нас в ЄС, Шенгенську зону і т. д. В Україні немає значних проросійських і прозахідних соціальних сил. Є рештки „союзноорієнтованих”, денационалізованих або космополітизованих груп, які згодні жити де завгодно, особливо якщо їх будуть дешево годувати і одягати або нададуть умови вільно витратити вкрадені у народу гроші. Навіть еліта, яка виростала в радянські часи в трикутнику Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, не була проросійською, хоча, переїхавши до Росії, швидко денационалізувалася, ставала частиною партійно-радянської бюрократії, яка однаково зневажала як російський, так і український народ і проводила імперіалістичну політику за волею керівництва КПРС. Навпаки, росіяни, євреї, латиші, представники інших етносів, переїхавши до України, досить швидко входили в український народ, а дехто з них ставав навіть „українським націоналістом”.

По-друге, під час розвалу СРСР навіть проімперськи налаштовані групи еліти використали історичний шанс побудувати нову країну, організувати свій бізнес, стати частиною владної еліти України. Навіть під час президентства Л. Кучми ця частина еліти не була проросійською. Вона просто використовувала можливість здійснювати шахрайські операції разом з російською елітою. Значною мірою усі групи еліт України (політично і економічно потужні) є проукраїнськими, хоча минуле і накладає певний відбиток на їх мислення і спосіб дій.

По-третє, в Україні немає значних груп проросійського населення. Хто хотів виїхати до Росії або хоче, можуть це вільно зробити. Севастополь – це окремий випадок. У цьому місті живуть росіяни, які переїхали туди як представники імперської армії (часів царату і СРСР), промисловості, обслуговуючого персоналу військової бази. Про правдивість цієї тези свідчать результати референдуму 1 грудня 1991 року: в Криму за незалежність України проголосувало 54,19%, а в Севастополі – 57,07%. В результаті міграційних процесів між Україною і Росією значна частина російського населення переїхала до Росії, частина українців повернулася на батьківщину. Через кілька років міграційні потоки між країнами стабілізуються майже на паритетних засадах. Якщо ж в Україні матеріальне становище громадян хоча б мінімально перевищить стан в Росії, то можна очікувати зростання кількості мігрантів-українців з РФ.

Факторами подолання ціннісної розколотості України повинні стати:

Цивілізаційна чи ціннісна розколотість України?

Микола Михальченко, Юрій Шайгородський

- зміцнення національної української економіки;
- наповнення національної української ідеї не тільки політичним змістом (незалежність), але й економічним – реальне підвищення матеріального рівня життя більшості громадян (а не тільки „нових українців”);
- формування дійсно проукраїнської внутрішньої політики, щоб вона стала реальним інструментом реалізації прав, свобод і обов’язків особистості, колективів, громад;
- проведення виваженої культурно-мовної політики. Центр зусиль держави в цьому напрямі треба перенести в дошкільні, шкільні й університетські колективи. Пенсіонери нехай розмовляють і пишуть якою завгодно мовою. Одночасно варто чітко визначити пріоритет: без володіння державною мовою громадянин не може працювати на державній службі. Це право вільного вибору особистості у взаємовідносинах з владою у мовній сфері;
- проведення виваженої, некапітулянтської політики в інформаційній сфері, але без авторитаризму щодо державних і недержавних ЗМІ. Працювати повинен закон, а не право сильного;
- включення в проект „Незалежна Україна” частини населення, яка ще не самоідентифікувалась як „політичні українці” (представники деяких етнічних груп, особи від змішаних шлюбів тощо).

Можна знайти й інші фактори подолання ціннісної розколотості України, усвідомлення реальних, а не міфічних інтересів країни і народу, розбудови консолідованої держави. Головне, на нашу думку: по-перше, усвідомити необхідність вироблення і реалізації самостійного „українського проекту” розбудови держави з врахуванням позитивів і негативів внутрішніх і зовнішніх історичних викликів; по-друге, не втрачати свій народ фізично й ідеологічно. Фізично – усім зрозуміло. Ідеологічно – коли народ не довіряє владі, вважає її антинародною, а влада не може запропонувати ефективних ідеолого-політичних проектів на кшталт „американської мрії”. Якщо влада не здатна завоювати довіри народу, то народ сповідуватиме ідеологію не влади, а опозиції. Або чужу – привнесену ззовні. Тоді й цінності пануватимуть чужі, а питання „Що ж власне ми будемо?” не буде розв’язано ні соціально-психологічно, ні науково.

Література:

1. Шпенглер О. Закат Європы. – М., 1993.
2. Кониський Г. Історія Русів. – К., 1981.
3. Грушевський М. Історія України – Руси. – К., 1992.